

Székelyi Éva

Jel, motívum, szerkezet, forma
és funkció összhangja
(szálasanyag)

 NSZFI
NEMZETI SZAKKÉPZÉSI
ÉS FELNŐTTKÉPZÉSI INTÉZET

A követelménymodul megnevezése:
Népi kézműves vállalkozás működtetése

A követelménymodul száma: 1004-06 A tartalomlelem azonosító száma és célcsoportja: SZT-018-30

JEL, MOTÍVUM SZERKEZET, FORMA ÉS FUNKCIÓ ÖSSZHANGJA (SZÁLASANYAG)

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

„A symbolizmusban minden benne él, mégpedig a szó tulajdon értelmében, mivel örökös lebegése van az elmének gondolatrul gondolatra, képrül képre, tárgyrul tárgyra. A tárgy jelent gondolatot, a kép történetet, a gondolat mindkettőt, s viszont, mindenféle cserében.” (Erdélyi János, 1851)

1. ábra. Samu Géza: Szarvas teknő (1970)

Az emberi kultúra elválaszthatatlan a jelek és jelképek, szimbólumok használatától. A megalkotott jelek sohasem állnak önmagukban, hanem rendszereket alkotnak. Ezeknek a rendszereknek meghatározott alapjuk, szabályuk van, melyek kultúránként eltérőek. A kultúra és a jelrendszer szoros kölcsönhatásban állnak egymással és a szimbolikus szabályrendszerek hozzájárulnak létrehozásához egy népcsoport szokásait, társadalmi megnyilvánulásait. Ezek a rendszerek koronként, helyenként változhatnak, de az adott nép számára több évszázad elteltével is értelmezhetőek és felismerhetőek maradnak, még akkor is, ha közben a szokások megváltoznak.

A technikai haladás és a tömegkommunikáció elterjedésével a világ egyre jobban uniformizálódik, hasonlít egymásra, amelytől előbb-utóbb eltűnnek az egyedi jellegek. Már most megfigyelhető, hogy az Európai Unióban az egy kaptafára szabott – az EU országainak egyediségét figyelmen kívül hagyó – törvények, szokások kezdenek kialakulni. Sokszor a háttérbe szorítva a népi sajátosságokat.

2. ábra. Életfa

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

JELKÉPEK NÉPI KULTÚRÁNKBAN

"Népi kultúránkra jellemző, hogy történeti fejlődésében, alakulásában, újabb és újabb elemekkel való gazdagodásában a régi réteg nem tűnik el nyomtalanul. Az újabb nem mossa el szükségképpen a régit, hanem mellé-, ráépül, s vele együtt él tovább. (...) Népi kultúránkban nem csak olyan vonások fedezhetők fel, amelyek megkülönböztetnek, elválasztanak más népek sajátosságaitól, hanem olyanok is, amelyek összekapcsolnak velük." (Barsi Ernő)

3. ábra. Hímes tojások

Felvinczi Takáts Zoltán elemzése a Kelet művészete című tanulmányában bemutatja, hogy Ázsia, Európa, Afrika, Amerika történelem előtti művészetében is voltak közös jellemző vonások, amelyek elgondolkoztatnak bennünket, hogy az ősember vagy az újabb kőkorszaki ember világművészetéről beszéljünk: "Az említett világrészek közül különösen Ázsia őrzött meg sokat ebből a világművészetből. Itt 'nagy területi egységekben nagy tömegek élnek', s ezek 'megtartották kapcsolatukat a régmúlttal, sőt az őskorral is.'"

A Kelet hatása érvényesül Európában az ókori görög-római világ kialakulása előtt és után is. A népvándorlás hullámai és a kereszténység segíti "közös művészeti nevezőre" hozni Ázsiát és Európát.

"Általánosságban a szimbólum a jelenséget eszmévé, az eszmét képpé változtatja, vagyis voltaképpen antropomorf (emberies) jellegű." Írja Katona Imre a Folklór stilsztikája és esztétikája című tanulmányában. Beszédünkben, gondolatainkban ez a következő módon jelenik meg: – hegy háta, – természet öle, – lenyugszik a nap, – a barlang szája, – mosolyog a piros alma stb.

Viselkedés-kultúránkkal, magatartásunkkal sok jelet adtunk régen, és ma is adunk egymás számára anélkül, hogy egy szót szólánánk. Például egyes vidékeken a leány az udvarló legénynek adott bokkrétával jelzi szíve szándékát, vagy a leánykérők, ha beteszik lábukat a házba, a háziak máris tudtára adják válaszukat azzal, hogy ha kalapját elveszik, és a fogásra teszik, akkor már kár minden szóért, visszautasítják a kérést, de ha a vetett ágyra felteszik, máris minden rendben, elfogadják a leánykérést. Megfogalmazódnak ezek a gondolatok népdalainkban is. Pl.:

"Virág Erzszi az ágyát
Magasra vetette,
Kara István kalapját
Rajta felejtette."

Nagyon szép természeti képeket találunk a népdalokban, és könnyen meg is találjuk a szimbolikus jelentését.

"Szépen úszik a vadkacsa a vízen,
Szépen legel a lovam a réten.
Szépen szól a csengő a nyakába,
Tied leszek én babám nemsokára."

Ez a népdal három képet is elénk fest. Nézzük meg ezeket a képeket! 1. A vadkacsa számára a víz, amelyben úszik, létfontosságú dolog. Ha nem lenne a víz, elpusztulna. A 2. képpel valami életbevágóan fontos dolgot akar a népdal közölni. A 3. képpel: "szépen szól a csengő a nyakába" a csengő jelentős szerepére kívánja felhívni a figyelmet, az összetartozást szimbolizálja és így egyértelműen egy leendő jegyességről szól.

4. ábra. Hímes párna

Tárgyi kultúránk, megőrzött mesterségeink, népművészetünk ma is megihletnek bennünket, és számtalan követője van a régmúlt időkben készített tárgyaknak. Természetesen a régi tárgyakat nem tudjuk a mai életünkben ugyanolyan módon megjeleníteni, alkalmazni.

"Múzeumaink számtalan tárgyi emléke bizonyítja a mű – ahogy eleink emlegették – "becsületes", "tisztességes" voltát. Becsületes és tisztességes a művesség, a műves és a mű. Az ember önmagát becsülte meg művében, s ez nem lehetett másként, hiszen az a munka alkotás volt: a kéz műve. De nem csupán a közkeletűen kézművesnek, újabban iparosnak nevezett ember tevékenysége a szakértelmet kívánó munka, hanem a föld népének számos tevékenysége is. Ezeket a munkákat is meg kellett tanulni, itt is volt inas, legény, mester, csak másként nevezték őket." (Bogdán István: Mestere volt egykor)

Az összhang elérése érdekében szükséges a tárgyakat egységben vizsgálni: alapanyagát, készítési módját, díszítményeit, funkcióját.

5. ábra. Szuszik (terménytároló, életes ház)

A tárgyak használata már a tervezéskor nagyon sok mindent meghatároz: az alapanyagokat, az alkalmazott technikát, a díszítményeket, a munka közben használt eszközöket. Ezek mind szoros összefüggésben vannak egymással. Ha figyelembe vesszük az előbb felsoroltakat, esztétikus, funkciójában és összhangjában szép tárgyakat tudunk alkotni.

Forma – funkció – anyag – technika – díszítmény egysége a legfontosabb szempont!

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

1. feladat

Vizsgáljunk meg különböző használati tárgyakat fából, fűzveszőből, gyékényből, szalmából, sásból! Írjuk le tapasztalatunkat!

---

2. feladat

Vizsgáljuk meg a különböző alapanyagokból készült tárgyak formáját, készítési módját, díszítését! Milyen különbségek fedezhetők fel?

---

3. feladat

Írja le, milyen használati tárgyakat ismert meg az 1-es pontban felsorolt alapanyagokból!

MEGOLDÁSOK

1 feladat

A felsorolt természetes alapanyagokból készült tárgyak esztétikailag, látvány szempontjából a használat során élményt ad a használójának. Segíti a környezetkultúrát és minden korban kulturális értékeket közvetít.

2. feladat

Ha a vessző, gyékény, szalma és csuhé tárgyakat vizsgáljuk, részben készítési technikában eltérőek, részben funkcióbeli különbségeket találunk. A különböző alapanyagoknak megfelelően tapasztaljuk, hogy a díszítés bizonyos anyagoknál megjelenik, bizonyos anyagoknál magából a szerkezetkialakításból adódik.

3. feladat

Fából tároló edényeket, fatányérokat, favillát, fakést, fakanalat. Fűz vesszőből kenyereskosarat, kínáló kosarakat, tojástartót, bevásárló kosarat, gazdasági kosarakat. Gyékényből szövött szőnyeget, szatyrokat, kópicokat, szakajtókat. Szalmából szalmakalapot, szatyrot, szakajtót, kupujkát, zsombort. Kukoricacsuhéból dobozokat, szatyrokat, alátéteket, papucsokat.

MUNKKASZÁMASANYAG

ÖNELLENŐRZŐ FELADAT

1. feladat

Határozza meg az anyag – technika – forma – funkció–díszítmény fogalmát!

---

2. feladat

Múzeumban, tájházban, faluházban, kézműves iskolák gyűjteményeiben, kézműves bemutatókon és kiállításokon keressen a bemutatott tárgyakhoz hasonló tárgyakat. Ismertesse a tárgyak alapanyagát, funkcióját, elkészítésének technikáját és szimbolikus tartalmát.

---

3. feladat

Írja le, hogy milyen alapanyaggal dolgozik a kosárfonó és sorolja fel, hogy milyen használati tárgyakat készít!

---

4. feladat

Írja le, hogy milyen alapanyaggal dolgozik a gyékény-csuhé-szalma tárgykészítő és sorolja fel, hogy milyen használati tárgyakat készít!

---

5. feladat

Írja le azokat a díszítési lehetőségeket, amelyeket a kosárfonó és a gyékény-csuhé-szalma tárgykészítő is alkalmazhat!

MEGOLDÁSOK

1. feladat

Az anyag: az alkotások, a természetben előforduló szálas anyagokból készülnek és a háztartást, gazdaságot ellátó tárgyak készülnek belőle.

Technika: a tárgyak elkészítésének, megmunkálásának módja, mely mindig harmóniában van az anyaggal, a formával, a funkcióval.

Forma: a tárgy használata során megjelenő fontos követelmény, mely a tárgy használati módját és alkalmait határozza meg és tartalmazza a tárgy méretét és alakját.

Funkció: a forma és a funkció szorosan összefüggő, egymással harmóniában álló követelmény; meghatározza a használat módját.

Díszítmény: A tárgy felületén alkalmazott díszítés, mely szoros összhangban áll az alapanyaggal, technikával, funkcióval és formával. A szálas anyagok feldolgozásánál a fonatokból keletkező lehetőségek közti különbségek nyújtják a díszítés lehetőségeit.

2. feladat

6. ábra

A tájházban gyűjtött szakajtó alapanyaga a gyékény. A szakajtót tárolásra használták, mérettől függően alkalmas volt szemes termék, zöldség, gyümölcs, tojás. Más formában kenyér kelesztésére is alkalmas volt. A szakajtó spiráltechnikával készült, hosszúszemes vagy rövidszemes öltésekkel. A szélét varrással szegték.

3. feladat

A kosárfonó munkájához elsősorban természetett fűz vesszőt használ. Gazdaságos termesztésre a hazai éghajlatot és talajviszonyokat legjobban tűrő amerikai fűz (*Salix americana*) használható. Hazánkban elterjedt volt a természetben található vesszőfajták gyűjtése és feldolgozása (pl. kenderfűz, mandulafűz, cinegefűz), mely napjainkig a házi kosárkötésben is elterjedt. A különböző hátikosarak, erdei gyümölcs és gombagyűjtő kosarak alapanyaga máig a mogyoróvessző.

Saját használatra, saját gazdaság ellátására maga készítette (férfiak) tárgyak: gúzs, hótalp, jégmerettyű, örökszájkosár, csigolyakantár, sövénykerítés, vesszőkunyhó, különböző szénatartók, etetők, vermek, a halászat eszközei (pl.: tapogató, varsa), hombárok, hátikosarak, tyúkültetők, csibeborítók, kávas kosarak, kis- és nagyméretű gazdasági kosarak, terménytárolók (pl.: diótartó, krumpli- és almatartó).

Paraszt specialisták (többnyire férfiak) által készített tárgyak: kocsi kasok, piaci bevásárló kosarak, különböző tároló kosarak, kerek, ovális és szögletes kosarak.

Kosárfonó és fonott-bútor készítő (férfiak és nők végzik) által készített tárgyak: kerek és ovális piaci bevásárló kosarak, vasalásnál használt ruhás kosarak (ovális), szennyes ruha tartó kosarak, kutyakosár, állatszállító kosarak, tálalásnál használt kosarak (kenyeres kosarak, tálca kosarak, alátétek), üvegek, demizsonok fonása. Továbbá: asztalok, ülőkék, székek, karosszékek, heverők, kanapék, kisbútorok, gyerek bútorok.

4. feladat

A gyékényt feldolgozók széleslevelű ill. keskenylevelű gyékénnyel dolgoznak. **Gyékényszövással** szatyor, falvédő, lábtörlő, párna, ponyva, napozó készül. **Spiráltechnikával** szakajtókosár, lepényes kosár, cipós kosár, varros kosár, veknis kosár, kenyeres kosár, kupujko vagy tojástartó, gyermek ülcsik, gyermekállóka, gabonás kosár, méhkas, méhbefogó készül.

Csuhé-feldolgozó mesterség alapanyaga a kukoricacsuhé. **Csuhéból pödréssel** lábtörlőt, szatyrot, kosarakat, dobozokat, alátéteket, papucsot, szőnyeget, széket, ülőkét befonással, üveget befonással, játékot, dekorációt készítenek.

A szalmafonáshoz használt alapanyag a gabona szára, a szalma. **Spirális fonással** szakajtók, aszalók, párszárítók, kópic, veknis kosár, lábas alávaló, lábtörlő készül. Szalmafonatokból szalmakalap, szatyor, táska, alátét, papucs, különféle dobozok, kínáló kosarak készülhetnek.

5. feladat

Szálás anyagokból készül tárgyak függőleges és vízszintes sorok fonatából alakul ki. A technika lehetővé teszi a mintázást. A fonatokon kialakult hullámvonalat **vízfolyásnak** nevezzük. A **rozmaring** minta a népi díszítőművészet kedvelt motívuma, az ifjúság és a szerelem jelképeként jelenik meg a tárgyakon. A **barackmag** mintáját a függőleges szálak páros átemelésével lehet kialakítani. A tyúk lépését utánozó **tyúkláb** minta a vízszintes szálak ellentétes vezetésével alakítható ki, s leggyakrabban a csuhéból készült szatyrok alján és oldalán találkozhatunk vele. **Állatábrázolás**, pl. madár megjelenítése a gyékény és csuhé szőnyegeken ritkán fordul elő. **Címerábrázolás** csak elvétve található pl. demizsonokon. A **rozetta**, a stilizált rózsza a magyar népművészet kedvelt motívuma. A **szarufa** létezik egyes, kettes, hármas egymásnak szembe fordított mintázattal.

A TERMÉSZETBEN TALÁLHATÓ SZÁLAS-ANYAGOK

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

A környezet az ember számára mindig lehetőséget adott arra, hogy a hasznos, értékes, megművelhető, a természetben megtalálható szálás anyagok segítségével olyan kulturális értékeket hozzon létre, ami segíti a mindennapi élet megkönnyítését.

Nézzük meg mesterségek szerint, milyen alapanyagot használnak a készítők!

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

A természetben található szálás-anyagok nagymértékben függenek az éghajlati viszonyoktól, klímaváltozástól, gazdálkodástól. A természet helyének kiválasztása nagy figyelmet igényel, igazodni kell a talaj- és éghajlati viszonyokhoz.

A paraszti kultúrában felhasznált alapanyagok a természet nyújtotta lehetőségeknek köszönhetően elegendőek voltak ahhoz, hogy önellátó módon a megfelelő időben való gyűjtéssel feldolgozásra kerüljenek. A paraszti specialisták és a későbbi háziipar azonban már tudatosan megtermelte az egy évre elegendő fűzvevesszőt; a csuhé, mint takarmány, a szalma, mint a gabonafélék szára a mai napig melléktermékként kerül hasznosításra; a gyékény pedig a rendes betakarítást követően saját élőhelyén kerül megújulásra.

Kós Károly írja a "Mihez kezdünk a természetben?" című könyve előszavában, hogy "aki az őskori ember, távoli néptörzsek vagy falvak véneinek életét megfigyeli, azt látja, hogy természettel így összeforrott, a civilizációtól távol élő embernek valójában ezermesternek kellett lennie, hogy minden szükségletét előteremthesse. A természetben élő ember szerszámkészítő, gyűjtögető, vadász, építőmester, szakács, iparos, művész, egy személyben, aki ismeri a környező növény-, állat- és ásványvilágot, az időjárást és a cipekedés módjait. A szükség itt a tanítómester, a természet az iskola.

A tárgykészítés, az önellátás ismeretanyaga a szükségletek szinte teljes körére kiterjedt. Valamikor az ember magának készített majdnem mindent: sajátmagához méretezte és mennyiségileg is megelégedett, amivel ellátta saját magát. A tárgyak harmonikusak, praktikusak, ugyan valamilyen szinten díszítettek voltak. A díszek szimbolikusak voltak, üzenetet hordoztak. A készítők leleményes, ügyes kezű, szorgos emberek voltak, nők és férfiak egyaránt, akik a paraszti kultúra és az önellátás keretében készítették tárgyaikat.

Az önellátás tárgyai csak hosszú idő után váltak mesterségekké és készítőik mesterekké.

Az idők során néhány tárgykészítési eljárás elkülönült a paraszti önellátás rendszerétől, a készítői specialisták lettek – később mesterei. Bizonyos mesterségek céhekbe tömörültek. A szálás anyagok területén nem jöttek létre céhek. Ez, mint a mesterségeket bemutató fejezetekben láthattuk, nem befolyásolta ennek a kultúrának a legtökéletesebb kitejedését. Ha megfigyeltük a képeket, azt tapasztaljuk, hogy minden alapanyaghoz kötődően a mai napig a tárgykultúra fennmaradt nagyon rangos követők és mesterek közreműködésével.

A hagyományos paraszti kultúrában a természetből gyűjtögetés útján jutottak az alapanyagokhoz, ha figyelmesen olvastuk az eddigieket, ez ma is így van a kosárfonáshoz szükséges fűz vessző kivételével. A gyékény, a szalma, a kukoricacsuhé ma is gyűjtögetéssel kerül a növényvilágból a feldolgozásra, illetve tárolásra.

KOSÁRFONÓK ÁLTAL HASZNÁLT ALAPANYAGOK

1. A fűz vessző

A természetben található fűzfélék száma hatszáz faj felett regisztrált, s majdnem mindegyik alkalmas kosárfonásra, de termesztésre nem. Termesztés során sokféle szempontot kell figyelembe venni.

Napjainkban a legelterjedtebb és legértékesebb fonófűz az amerikai fűz (*Salix x americana*), ennek termesztése hazánk talaj és éghajlati viszonyainknak legjobban megfelel.

- A fűz vessző-termesztéssel már az ókori birodalomban is foglalkoztak. A kor híres botanikusa – Plinius – szerint a fűz termesztése jövedelmezőbb volt, mint az olajfa termesztése.
- A fűz cserje alakban fordul elő, szaporítása dugványról történik. Gyökérzete fő- és mellégyökérzet.

7. ábra. Amerikai fűz (*Salix x americana*)

A termesztés minőségi szempontjai:

Évenként nagy terméshozamot adjon, gyorsan növekedjen, egy tőkén sok vessző teremjen, hosszú ideig lehessen termésben tartani.

A fonható anyagok közül a keményszálú anyagok közé tartozik.

A GYÉKÉNY, SZALMA, CSUHÉ TÁRGYKÉSZÍTŐK ÁLTAL HASZNÁLT ALAPANYAGOK

2. A gyékény

Gyékényt szakajtókötők, szatyorkötők, gyékényszövők, szék- és dikókészítők használnak.

A gyékény fajtái:

Széles levelű gyékény (*Typha latifolia*)

Keskenylevelű gyékény (*Typha angustifolia*)

A gyékény állóvizekben, tőzeges mocsarakban otthonos. Mindenütt megél ahol az év nagyobbik felében víz áll. A folyóvizeket nem kedveli, de benépesíti a halastavakat, öntözőcsatornákat, mélyebb árkokat. Termése a buzogány. A buzogányos gyékényt "kangyíkínynek" is nevezik. Egyik helyről a másikra buzogányából kirepülő pihével települ át. A buzogányt hozó gyékényszál kemény, mint a bot, fonásra nem alkalmas. A többi gyékény leveleire szétszedhető és feldolgozható. Finom, selymes tapintású, lágyszárú anyag.

8. ábra. Bodnározó gyékény

9. ábra. Gyékény kötegek

Két fajtája: a kádár- vagy bodnározó gyékény és mogyorógyékény, amely onnan kapta nevét, hogy a mogoróval egy időben érik.

3. A szalma

A szalmafonáshoz használt alapanyag a gabona szára, a szalma.

A szalma a mindennapi kenyérünket adó gabona mellékterméke. A mesterséget is a valamikori paraszti gazdálkodás leleményessége hívta életre.

A gabonafélék legismertebb növénye a búza a pászitfűfélékhez, a búza nemzetségébe tartozik. Kis-Ázsiából származik. Ősi kenyérnövény, amit már tízezer éve termesztnek. Őszi és tavaszi fajtáit ismerik a föld valamennyi részén. Mellégyökeres, bokrosodó, mellékszáras növény. Bütykös és üreges szalmaszára rugalmas és szilárd. Másfél méter magasra is megnőhet. A szár tetején fejlődik a kalász, amely kalászkákból épül fel.

Szélporozta önmegporzású növény. Termése szemtermés, amit pelyvalevelek takarnak. Kézi betakarítása viaszérésben, gépi betakarítása teljes érésben történik.

A búza rokona a rozs, amit homokosabb és hűvösebb tájakon termesztnek.

Európában már a bronzkorban termesztik. Szalmája hosszú, a kalászt kicsépelve használják fel.

10. ábra. Arató asszony

11. ábra. Munkára előkészített szalma

A szalma aratás után, csépléskor születik meg. A szálakat tisztítani és osztályozni kell, ha tárgyat szeretnénk készíteni. Ezeket nevezzük megmunkálással készült szalmatárgyaknak. A szalma megmunkálás nélkül is hasznosítható. Valamikor tizennégy féle dologra lehetett megmunkálás nélkül felhasználni. Meleg vizes áztatással hamar megpuhul, és lágycsővé válik.

4. A csuhé

A **csuhé-feldolgozó mesterség** alapanyaga a kukorica (*Zea mais*) csuhé.

A kukorica a pázsitfűfélék családjába a kukoricafélék rajába tartozik. Az Óvilágban csak Amerika felfedezése után terjedt el. Származási helye Közép és Dél-Amerika.

Szára belül tömött szalmás szár. Virágzata a pázsitfűfétől eltér, mert a csúcsán fejlődnek ki a porzók (címer) oldalán, pedig a torzsavirágzat. A torzsavirágzaton sorokban helyezkednek el a magkezdemények, amiből a hosszú bibeszálak növekednek a torzsavirágzat csúcsáig (kukoricahaj, bajusz) A torzsavirágot fellevelek takarják (csóhéj, csuhé). A megtisztított csuhélevelek meleg vizes áztatással könnyen feldolgozható, lágy anyaggá válnak.

12. ábra. Kukorica csuhé

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

Ha figyelmesen olvastuk az eddig leírtakat, azt a következtetést tudjuk levonni, hogy a tárgyi kultúra és témakörönként a kézművesség fennmaradása függ az anyagi kultúra fennmaradásától. Ha a kettőt nem tudjuk összhangba hozni, a tárgyi kultúra fennmaradása veszélybe kerül.

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Milyen anyagból dolgozik a kosárfonó? Ez kemény vagy lágyabb anyag?

---

2. feladat

Milyen anyagból dolgozik a gyékény-szalma-csuhé tárgykészítő? Ezek keményebb vagy lágyabb anyagok?

MEGOLDÁSOK

1. feladat

A kosárfonó fűz alapanyagból dolgozik. A fűz, mint alapanyag fás szerkezetű, kemény. Megfelelő áztatással rugalmassá, hajlékonyá alakíthatóvá lehet tenni.

2. feladat

A gyékénytárgy-készítő különféle gyékények felhasználásával dolgozik. A szalmatárgy-készítő a gabona szárát, a szalmát használja fel. A csuhéfonással foglalkozó mesterek a kukorica csőhéját, a csuhét használják. Mindhárom alapanyag lágy, áztatással könnyen alakítható.

A KOSÁRFONÓ MESTERSÉG

ESETFELVETÉS – MUNKAHELYZET

Minden korban megvoltak azok a használati tárgyai, melyek minden igényt kielégítve kiszolgálták a kor emberét. Az igények és a használati feladatok időközben átalakultak, így a régen is használt tárgyak új értelmet kapnak, s kis változtatással a mai kor elvárásainak is megfelelnek.

Ismerkedjünk a kosárfonó mesterek készítése termékekkel, a formai és szerkezeti megnyilvánulás lehetőségeivel!

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

TÁRGYISMERET

A kosárfonás során felhasznált alapanyag a fűzvesző és más segédanyagok. A kosárfonó által készített tárgyak különböző használatnak megfelelő kosarak és bútorok lehetnek.

A készítők megnevezése és az általuk készített tárgyak régen:

- saját használatra, saját gazdaság ellátására maga készítette (férfiak): *gúzs, hótalp, jégmerettyű, ökörszájkosár, csigolyakantár, sövénykerítés, vesszőkunyhó, különböző szénatartók, etető, vermek, a halászat eszközei (pl.: tapogató, varsa), hombárok, hátikosarak, tyúkültetők, csibeborítók, kávas kosarak, kis- és nagyméretű gazdasági kosarak, terménytárolók (pl.: diótartó, krumpli- és almatartó).*

13. ábra. Háti- és gyümölcsgyűjtő kosarak

- **paraszt specialisták** (többnyire férfiak): *kocsi kosok, piaci bevásárló kosarak, különböző tároló kosarak, kerek, ovális és szögletes kosarak.*

14. ábra. Különböző gazdasági kosarak

A készítőik megnevezése és az általuk készített tárgyak ma:

- **kosárfonó és fonott-bútor készítő** (férfiak és nők végzik a mesterséget):

kerek és ovális piaci bevásárló kosarak, vasalásnál használt ruhás kosarak (ovális), szennyes ruha tartó kosarak, kutyakosár, állatszállító kosarak, tálalásnál használt kosarak (kenyeres kosarak, tálca kosarak, alátétek), üvegek, demizsonok fonása, asztalok, ülőkék, székek, karosszékek, heverők, kanapék, kisbútorok, gyerek bútorok.

15. ábra. Fonott láda

16. ábra. Békési karosszékek (Kocsor Imréné)

17. ábra. Kanapé (Kocsor Imréné)

TECHNIKAI MEGOLDÁSOK

5. A fonott árukészítésnél alkalmazott fonástechnikák

- gyűrűfonás (kettes, hármas, négyes, ötös, hatos)
- sövényfonás
- berakás

6. Lábazatok kialakítása

- lábazat kialakítása gyűrűvel
- lábazat kialakítása lábvesszőből
- lábazat kialakítása oldalkarókból
- lábazatok copf szegéssel

7. Szegések típusai

- páros szegés (kettő, három, négy)
- Copf szegés (hármas, ötös, élcopf)
- húzott szegés
- csipkés szegés

8. Kosárformák

- kerek
- ovális
- négyzet és téglalap alakú
- trapéz
- háromszög
- egyéb szabálytalan formák

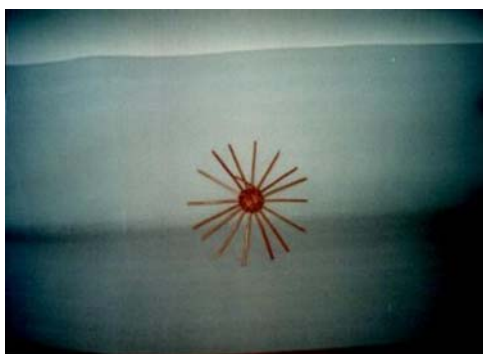
ÜVEGEK, DEMIZSONOK BEFONÁSA

A kosárfonó mesterség másik jelentős és nagyon hasznos ága az üveg és demizson befonás. Valamikor a nagyobb (50–100 literes) üvegek szállítását kizárólag így tudták megoldani. A kisebb demizsonok és üvegek fonása többféle díszítésre ad lehetőséget a felhasznált anyagból adódóan. A gömbölyű karóvesszőkön kívül a kosárfonó saját maga által készített, az üveg méretének megfelelő szélességű sínvesszőt használ. Sok esetben a készítő maga termeszti a hozzá való, egyébként vadon növényű nyúl vasszőt.

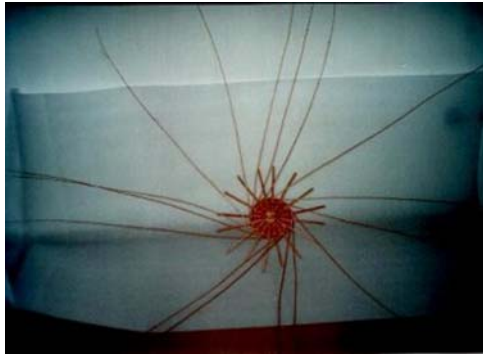
A sínvessző fonása a szövéshez hasonlít legjobban és így mintázásra, jelek kialakítására ad lehetőséget. Erre nagyon sok szép példát látunk az alábbiakban.

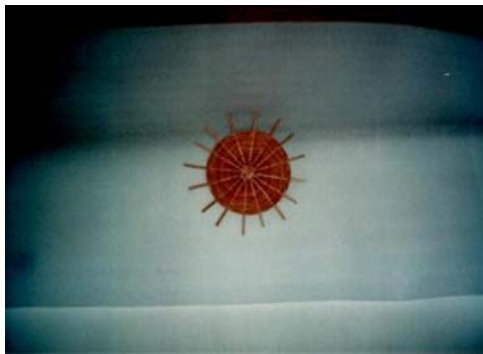
18. ábra. Mintázott demizsonfonás (Bene Ágostonné)

19. ábra. Mintázott demizsonfonás nyúl vasszőből (Bene Ágostonné)

20. ábra. Mintázott demizsonfonás nyúlveszőből (Bene Ágostonné)

21. ábra. Demizson nemzeti színű szalaggal (Fehér Mihály)

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

1. feladat

Hogyan nevezik a kosárfonás egykori művelőit? Milyen termékeket készítettek?

---

2. feladat

Hogyan nevezik a kosárfonás mai művelőit? Milyen termékeket készítenek?

---

3. feladat

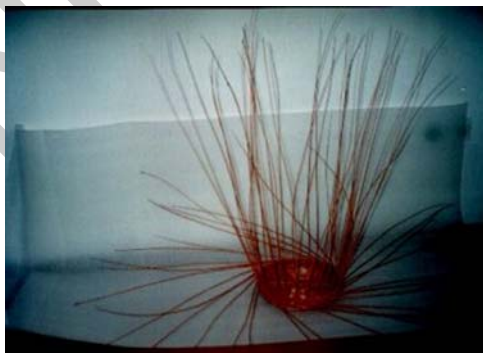
Elemezzük egy pogácsás kosár szerkezetét és a készítés folyamatát lépésenként!

22. ábra. Pogácsás kosár

A képen bemutatott kosár tervezésekor a következő feladatokat alakította ki a tervező

Munkafolyamatok:

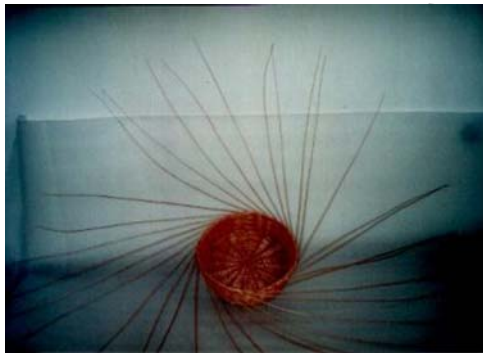

23. ábra. 1. lépés: A kosáralj kialakítása kétszálás gyűrűfonással

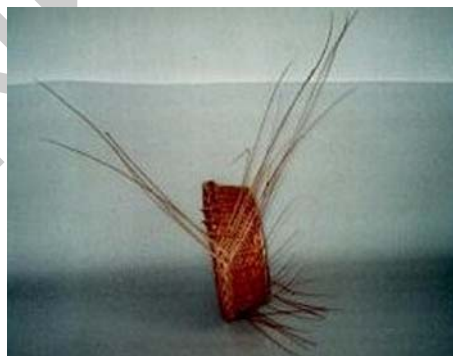

24. ábra. 2. lépés: A kosáralj kifonása berakással

25. ábra. 3. lépés: Az elkészült kosáralj

26. ábra. 4. lépés: A lábvesszővel kialakított fenékszegés, a feltört oldalkarók

27. ábra. 5. lépés: A vesszővégekből kialakított oldalfonás

28. ábra. 6. lépés: Az oldalfonás lezárása hármás gyűrűfonással

29. ábra. 7. lépés: Az ötpáros oldal copfszegéshez lehajtott oldalkarók

30. ábra. 8. lépés: Az ötpáros oldalcopf bemutatása

31. ábra. 9. lépés: Az elkészült kosár

Egy kosár készítésénél, fonásánál a kosarat fonó – a koncentrikus körök folyamatos leírásával – tulajdonképpen a Föld állandó mozgását követi, a szerkezet kialakításakor a körben járástól a Nap és a Hold jelei mutatkoznak. (Ezeket a jeleket a fent bemutatott fotóknál is lehet tanulmányozni.) Ettől értelmileg és érzelmileg is nagyon közel kerül a feladatához, amely az elkészült tárgyon is kifejeződik.

Ha kutatjuk a kosárfonás történetét az emberré válás kialakulásáig is eljuthatunk, hiszen a kosárfonás tudományának megismerésével az emberiség nagyot lépett előre a fejlődésben: hajlékot épített magának vesszőből, használati tárgyakat készített stb.

Az anyag alakíthatóságának, a szálak összekapcsolódásának a lehetősége, a függőleges és vízszintes rendszerek, a megerősítések adják tulajdonképpen a fonatot (felületet), illetve a díszítményeket.

Mivel a vessző mérete behatárolt, ezért már a tervezéskor figyelembe vesszük, hogy hogyan helyezzük el azokat az erősítő fonatokat (köztes gyűrű), amelyektől a tárgy kialakul, az erősítő gyűrűk díszítménnyé válnak. Természetesen csak a díszítés kedvéért is használhatunk gyűrűfonásokat.

A különböző fonatok elkészítésekor variációs lehetőségek vannak a mintázatok kialakítására. Ilyen például a "búza szemé", a "rozmaringos", amikor a hármast gyűrűt a második sornál megfordítjuk és ettől a mintázat nem egymás fölé kerül, hanem a szálak vízszintesen V alakban, egymás mellett futnak. Ekkor egy nagyon harmonikus, szép minta keletkezik, amit búzaszemnek vagy rozmaringosnak neveznek. Ezt a mintázatot gyakran fonják gyümölcstartók, aszalók, kenyeres kosarak oldalába.

5. Nézzünk példákat jól és rosszul megoldott kosarakra:

Jól megtervezett és kivitelezett kosarak:

32. ábra. Gyümölcsös kosár

33. ábra. Kerek kenyeres kosár

1. Fonástechnikájában, formájában követi a hagyományos gyümölcsös kosarak megoldásait, arányosan díszített, az asztalra téve kellemes, szép forma.

2. Fonástechnikájában, formájában követi a hagyományos kenyeres kosarak megoldásait, méretében alkalmazkodik a mai használathoz. A fűz vessző finom zöld páccal való színezéséhez alkalmazkodik az ízléses, szép bélelés.

Kevésbé jó kosártervek és kivitelezések:

34. ábra. Vázák

35. ábra. Füles kosarak

1. Fűzvezzőből indokolatlan váza tervezése, mivel vizet nem tudunk benne tartani, így virág elhelyezésére is alkalmatlan.
2. Aránytalanul túldíszített, formailag és esztétikailag sem felel meg a mai igényeknek.

Nagyon fontos a fonott tárgyaknál a harmonikus megjelenés a funkció és az esztétika szempontjából. A tervezés fontosságát mindig figyelembe kell venni, mert ennek hiányában tárgyaink nélkülözik a hasznos és szép megjelenést.

6. Milyen céllal fonták be az üvegeket, demizsonokat?

MUNKASANYAG

ÖNELLENŐRZŐ FELADATOK

1. feladat

Milyen fonástechnikákat alkalmazunk a kosárkészítés során?

---

2. feladat

Milyen fonástechnikák hagynak maguk után díszítő jeleket?

---

3. feladat

Mit veszünk figyelembe egy kosár kialakításakor?

---

4. feladat

Milyen szempontokat veszünk figyelembe az esztétikus, harmonikus tárgy kialakításánál?

---

5. feladat

Milyen szempontokat hagyunk figyelmen kívül a hibásan kigondolt tárgy elkészítésekor?

---

6. feladat

Milyen anyagot használunk a demizsonfonásnál?

MUNKKASANYAG

MEGOLDÁSOK

1. feladat

Gyűrűfonás (kettes, hármas, négyes, ötös, hatos), berakás, sövényfonás.

2. feladat

Gyűrűfonás, egyszálas fonatok, vesszősínrel történő mintázás.

3. feladat

Funkció, anyagfelhasználás, méretek kialakítása, megfelelő fonásmód, mértéktartó díszítés, megfelelő szegés.

4. feladat

Funkció, forma, anyag, díszítés összhangban álljanak.

5. feladat

Funkció, anyagfelhasználás, méretek kialakítása, megfelelő fonásmód, mértéktartó díszítés, megfelelő szegés hiánya. Funkció, forma, anyag, díszítés nem áll összhangban.

6. feladat

Hántolatlan vagy hántolt fűzvesszőt, vesszősínrel ill. demizsonfonó által elkészített nyúlveszűsínrel.

GYÉKÉNY-SZALMA-CSUHÉ TÁRGYKÉSZÍTŐ MESTERSÉG

ESETFELVETÉS- MUNKAHELYZET

Ismerjük meg a gyékény-szalma-csuhé tárgykészítő mesterek készítése termékeit, a formai és szerkezeti megnyilvánulás lehetőségeit!

SZAKMAI INFORMÁCIÓTARTALOM

A GYÉKÉNY FELHASZNÁLÁSA

"Víg Hatvanban kidobolták az este
Lány a szatyrát csak gyékényből szövesse.
Oldalára virágot is tetessen, tetessen
Minden leány csak gyékényszövőt szeressen."
Sály, Borsod-Abaúj Zemplén megye (Barsi Hajna közlése)

36. ábra. Selyemszatyor

A gyékény felhasználásának ismerete török időkre nyúlik vissza. Feltehetően az első tárgy, ami gyékényből készült, valamiféle fekhely lehetett. A középkorban Magyarországon elterjedt volt a földön alvás: a módosabbak állatbőrökön, a szegényebbek összevarrt gyékényfonatokból készített szőnyegeken aludtak. Mikor fekhelyként már az ágy kezdett elterjedni, arra is helyeztek erre a célra szőtt gyékényt. A magyarság hiedelemvilágában a fájdalmat űző ráolvasásban a "gyikiny ágy kúpárna" és a "gyikiny, káka, kúpárna" nem éppen a kényelmes fekhelyet jelenti. A legenda szerint Szent Margitnak, IV. Béla király leányának is "ágya vala gyékényből" a Nyulak-szigeti (ma Margit-sziget) klostromban.

Sok szólás-mondás szól a gyékényről, amit még mai is használunk. Az "Egy gyékényen árulunk" mondás egyfajta összetartozást jelent: utal szegénységre, de utal a jó barátságra is. A "Kihúzzák alóla a gyékényt" pedig arra az emberre mondják, akit kiforgattak vagyonából.

A folyóvölgyek népe az őt körülvevő vízi világ ismerete nélkül nem tudott volna fennmaradni. Ezeken a területeken nagy szerepe volt a víz partján és vízben vadon termő növényeknek (pl. fűz, nád, gyékény, sás, káka), valamint ezek hasznosításának.

9. Gyékényszövés

Hasznosítás szempontjából a fenti növények között első helyen áll a gyékény feldolgozásával kapcsolatos mesterségek legismertebb területe a **gyékény szövése**.

Milyen használati eszközöket készítettek gyékényszövéssel?

- szatyor
- falvédő
- lábtörlő
- párna
- ponyva
- napozó

37. ábra. Hentes szatyor

38. ábra. Gyékényponyva

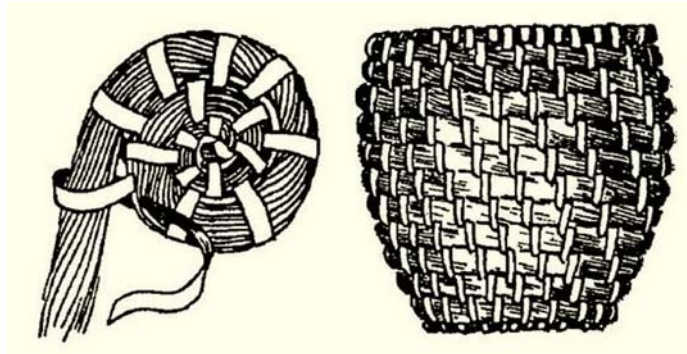
A Kárpát-medencében a gyékényszövésel foglalkozó települések közül Tápé, Mezőfele, Cigánd, Bősárkány, Sarród és Pusztasomorja a legismertebbek.

A gyékény szatyrokat többnyire minta nélkül szőtték, a nagyobb hentes szatyrokat csak összevarrták. A deák és gyermekszatyrokat színes szalaggal is díszítették.

Az ágy mögé valókat Mezőfelében mintásra szőtték: életfa, madár, csillag rozetta motívummal díszítették.

10. Spiráltechnika

A másik művelési terület a **spiráltechnikával** készített használati tárgyak csoportja.

39. ábra. Spiráltechnika

A kötésmódja lehet sima, vagy rövid szemes ritka öltés, hosszúszemes sűrű öltés.

Két csoportra osztható az így készített tárgyak sora:

- A sík spirálfonatú lábas alá valók, lábtörők, ágy elé való, lábcsúsztató.
- Vagy a másik csoportba a csillagkezdésű sík spirállal induló, majd oldalkiképzéssel folytatódó fenékkarimával és szegéssel befejezett tároló edényeket soroljuk.

Így nagyon sokféle forma változatos sokféle használatra alkalmas forma készíthető.

- Szakajtókosár
- Lepényes kosár, cipós kosár, varrós kosár.
- Veknis kosár
- Kenyeres kosár
- Kupujko vagy tojástartó
- Gyermek ülcsik
- Gyermekállóka
- Gabonás kosár
- Méhkas
- Méhbefogó

40. ábra. Gyékény szakajtó

41. ábra. Gyékény tároló kosár

42. ábra. Gyékény fedeles kosár

43. ábra. Méhkas hosszúszemű kötéssel

44. ábra. Méhkas rövidszemű kötéssel

11. Négyzethálós munkamódszerrel és hímeléssel is feldolgozható

- papucsok
- cipők
- kalapok
- szatyornak
- lábas alá való

A mesterség a gyékény szálak feldolgozásától rendszerezésétől tárolásától kezdve a használatos munkamódszereken keresztül nagyon sokféle módon veszi igénybe művelője tudását.

45. ábra. Győri páros szatyor

46. ábra. Győri páros szatyor

A gyékényből készült használati tárgyak bármely munkamódszer alkalmazásával egyszerűek, jól használhatók, esztétikusak, harmonikusak.

A gyékényes mesterség az idők során háziparrá fejlődött, bár már a XIX. század végén Európa szerte a magyar gyékény munkákkal kereskedtek.

1998 a mesterségnek elkészült a szakmai programja, vizsgáztatási követelménye. Napjainkban azokon a területeken, ahol a mesterség kialakulhatott, jeles művelői vannak, akik őrzik és átörökítik a szakmai titkokat.

A SZALMA FELDOLGOZÁSA

A termesztett növényi nyersanyagok közül a magyarság a gabona szárából készíti legrégebben használati tárgyakat. Mivel a Bibliában is olvashatunk a gabonával kapcsolatos történeteket, így biztosak lehetünk abban, hogy a gabonafélék termesztése ősi titkokra vezethető vissza. Az egyház nagyon sok szokást emelt a liturgiák sorába, ami a gabonával összefügg (pl. áldozás, kenyérszentelés, ünnepnapok). A kenyér, a gabona, a szalma körüli szokások és a szokások kellékei visszavezethetők a kereszténység előtti időkre (pl. zártkörök fonása, különböző szalmafigurák, koszorúk fonása).

Az elvetett gabona nagyon sok izgalmat okozott attól kezdve, hogy a mag a földbe került és az aratásig nagyon sok félteni való volt. Az aratás nehéz, fárasztó hetei után a betakarított gabona és az elvégzett munka öröme aratóbált rendeztek. Az aratás befejeztével az utolsó kévékből aratókoszorút készítettek a gazdának. Az aratókoszorúval köszönték meg a munkát, a lehetőséget a gazdának.

A szalmát megmunkálás nélkül is sokféle dologra használták: pl. a földközelen érő gyümölcsök alá tették és teszik is (mulcsázás), hogy ne verődjön fel a sár, ha ráesik az eső vagy az öntözésnél. A derékalj vagy párna kitömésénél, veremnek szigetelésére, szalmbála (célta) begyűjtésre, fűtésre koszorúalaprak is használják.

A megmunkált, előkészített szalma egyik legfontosabb felhasználási területe a tetőfedés volt. A szálas rozsszalmát használták fel. A gabona törekmentes cséplése adja meg a szalmának, mint fonóanyagának a felhasználhatóságát. A szalmaszálakat összeszedik, válogatják, a kalászokat levágják, a kalásznélküli szálakat kévébe kötik, s ezek a kévék a zsúpszalmák.

Ahhoz, hogy tárgyakat készítsenek, tisztítás során a szalmaszálakat ízekre szedik és a köztük lévő csomókat kivágják. A megtisztított szalmát összekötik. Feldolgozáskor a szalmát vízben áztatják, hogy könnyen feldolgozható legyen.

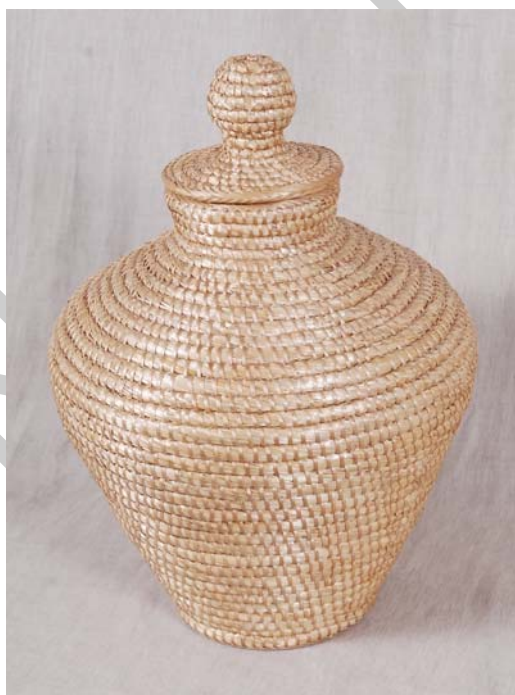
A szalmakötésnek két megmunkálási formáját alkalmazták régen és napjainkba is.

A hurkába fogott szalma **spirális fonásához** zsupp szalmát és szíjácsot használnak. Ezzel a technikával készülnek az alábbi tárgyak:

- Szakajtók
- Aszalók
- Párszárítók
- Kópic
- Veknis kosár
- Lábas alávaló
- Lábtörlő

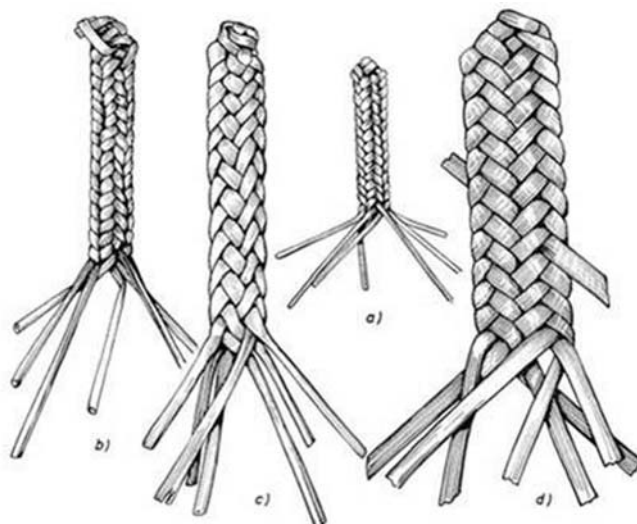
47. ábra. Tároló edény

48. ábra. Tárolóedény

A másik megművelési terület a **szalmakalapok készítése**.

A kalapok részben kiegészítették a viseleteket, részben az aratásnál a nagy melegtől védték viselőjüket. A fonatokat öt, hét, kilenc, tizenegy, tizenkét ágra fonták; a leggyakoribb a hétágú fonat volt. Az elkészült fonatot mángorolják (puhítják) és géppel összevarrják. Díszítésnek kunkorgót fonnak, amit szalag helyett használnak.

49. ábra. Szalmafonatok

A fonatokat felhasználják még méret és használat szerint

- szatyor,
- táska,
- alátét,
- papucs,
- különféle dobozok,
- kínáló kosarak készítésére.

50. ábra. Fonatból készített női táska

51. ábra. Fonatból készített papucs

52. ábra. Menyasszony által készített ajándék kalap

53. ábra. Fonatból készített alátét

Az **aratókoszorún** látható díszeket karácsonyfadísznek és egyéb, apróbb használati tárgyak (pl. hajcsatok, ékszerek) készítésére is felhasználják.

54. ábra. Aratókoszorú

55. ábra. Hajcsatok különféle fonatokból

A KUKORICACSUHÉ FELDOLGOZÁSA

A kukoricát borító csőhéj, vagyis a cső fellevele a fosztás vagy fosztalék, ismertebb nevén a csuhé. Feldolgozása nem nagy múltú, hiszen a növény is csak a 17. században terjedt el Magyarországon. A kukoricát hajasan törték, hazaszállították és kalákában fosztották. Fosztás után a leveleket szárították. A csöveket lemorzstolták, s az így nyert tengeri étkezésre is alkalmassá vált. A málé, édes, tejes prósza és a puliszka kukoricalisztból és darából készültek. A kukoricát azonban elsősorban az állatok etetése miatt termesztik. A kukoricacsuhét is használták takarmánynak.

A kukoricacsőről lefejtett levelekből válogatás után pödréssel, sodrással, fonással, szövással nagyon szép felületű, tartós, esztétikus tárgyakat készíthetünk a formának megfelelő kaptafa segítségével. A kaptafát rézszegekkel megfelelő távolságban kiverték és függőleges és vízszintes szálvezetéssel beszőtték a munkaközben pödrött csuhéval. A csuhét a munkához meleg vízbe áztatják és keskeny csíkokra hasítják.

A csuhé feldolgozása kezdetben az önellátást biztosította a belőle készíthető tárgyakon keresztül. Mivel az alapanyag mindenütt rendelkezésre állt, a legelterjedtebb házi munka volt és sok családnak biztosított megélhetést. Férfiak és nők is dolgoztak csuhéból, de a nők gyakrabban foglalkoztak vele.

Csuhéból készítek:

- lábtörlőt,
- szatyrot,
- kosarakat,
- dobozokat,
- alátéteket,
- papucsot,
- szőnyeget,
- széket, ülökét befonással,

- üveget befonással,
- játékot,
- dekorációt.

56. ábra. Rozmaringmintás szatyor

57. ábra. Sávolymintás kosár

58. ábra. Festett, mintás kanáltartó

MUNKKÖNYV

AG

59. ábra. Pödrött és fűzött technikával készült doboz

60. ábra. Pödréssel készült natúr alátétek

61. ábra. Kaptafára, pödréssel készült papucs

62. ábra. Pödréssel készült lábtörő

63. ábra. Csuhéval befont ülőlap

64. ábra. Barackmagos, mintás női táska

65. ábra. Gyerekjáték

Szálas anyagokból készül tárgyak függőleges és vízszintes sorok fonatából alakul ki. A technika lehetővé teszi a mintázást. A fonatokon kialakult hullámvonalat **vízfolyásnak** nevezzük. A **rozmaring** minta a népi díszítőművészet kedvelt motívuma, az ifjúság és a szerelem jelképeként jelenik meg a tárgyakon. A **barackmag** mintáját a függőleges szálak páros átemelésével lehet kialakítani. A tyúk lépését utánzó **tyúkláb** minta a vízszintes szálak ellentétes vezetésével alakítható ki, s leggyakrabban a csuhéból készült szatyrok alján és oldalán találkozhatunk vele. **Állatábrázolás**, pl. madár megjelenítése a gyékény és csuhé szőnyegeken ritkán fordul elő. **Címerábrázolás** csak elvétve található pl. demizsonokon. A **rozetta**, a stilizált rózsza a magyar népművészet kedvelt motívuma. A **szarufa** létezik egyes, kettes, hármas egymásnak szembe fordított mintázattal.

A térben megjelenő tárgyak esetében nagyon gyakran előfordul, hogy a tárgy formája, a kialakított plasztika közvetíti a tárgy mondanivalóját. Sok esetben **férfi** és **nő**, ill. **különbéle állatok (medve, bika, róka, madár)** szimbolikus ábrázolása jelenik meg a formákban. Esetenként tükrözi a használati funkciót, de bajelhárító szerepe is lehet.

Népünk életében a honfoglalás kora óta az ábrázolásokban folyamatosan megjelenő minta a csodaszarvas. Napjaink kultúrájában a képzőművészet, a népművészet és iparművészet is merítkezik belőle. Sajátosan keveredik a szarvas legendákban a finnugor és az ázsiai eredetű szimbólumok sora. Például a regölés sorai "hej regő rejtem" valószínűleg a szibériai sámánizmusban gyökeredzik, és ennek is szereplője a csodaszőrű szarvas. A mai regösénekekben, amelyekben szintén megjelenik, az agancsán gyertyát hordozó csodaszarvas – amely a téli égboltot szimbolizálja – minden bizonnyal ázsiai eredetű. A Samu Géza által készített Szarvasteknő c. képzőművészeti alkotás (ld. 1. kép) szintén ezeket az ősi jelentéseket hordozza magán.

TANULÁSIRÁNYÍTÓ

1. feladat

Mióta ismerjük a gyékényt?

---

2. feladat

Milyen munkamódszerekkel, technikákkal lehet a gyékényt megművelni?

---

3. feladat

Satírozd be zölddel az alábbi térképen azokat a központokat, ahol a gyékény feldolgozásával foglalkoznak/foglakoztak!

66. ábra

4. feladat

Mi a különbség a két győri páros szatyor fonása között?

---

5. feladat

Milyen régóta ismeri az emberiség a gabonaféléket?

---

6. feladat

Mire használjuk a gabonafélék szárát, a szalmát?

---

7. feladat

Milyen munkaműveletekkel alakítható a szalma?

---

8. feladat

Hány szál szalmából fonták a szalmafonatokat?

---

9. feladat

Milyen növény fellevele a csuhé?

---

10. feladat

Milyen technikával készülhet csuhéból tárgy?

---

11. feladat

Milyen tárgyak készülnek csuhéból?

ÖNELLENŐRZŐ FELADAT

1. feladat

Milyen jelképeket látunk az alábbi menyasszony által készített kalapon?

67. ábra

---

2. feladat

Nevezze meg az alábbi tárgyakon fellelhető mintákat!

68. ábra

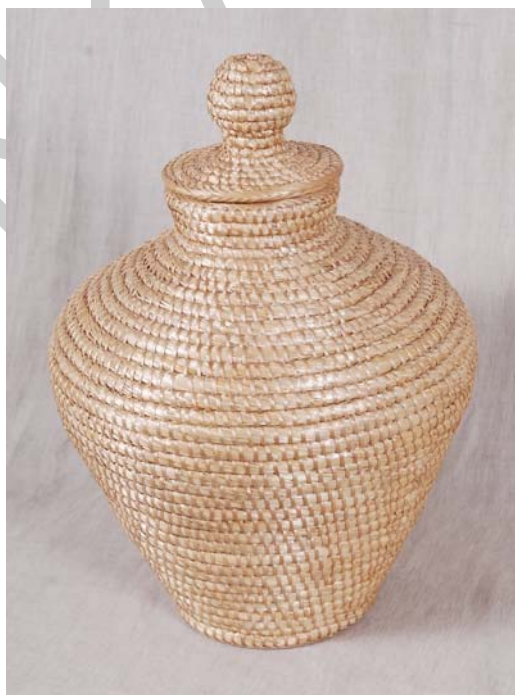
69. ábra

3. feladat

Írja le, hogy a képen látható szalmaedényt készítője milyen szimbolikus tartalommal töltötte meg!

70. ábra

71. ábra

---

4. feladat

Az aratás elvégzésével készült búzakoszorú az aratókoszorú, melyet különböző szalmafonadékkal, esőcsigákkal, búzakörtékkel, kalászokkal, kalászboronákkal, kalászharangokkal díszítettek fel. Minden esetben a koszorú elkészülte az arató végét jelentette.

Írja le, milyen díszeket lát az alábbi aratókoszorún?

72. ábra

---

5. feladat

Milyen anyagból, milyen technikával készült az edényalátét? Mit ábrázol?

73. ábra

<hr/> <hr/>

MEGOLDÁSOK

1. feladat

A kalapon található díszítőpánt összmintaképe rozmaring és szív mintaelemekkel díszített. A menyasszony által készített kalap jegyajándék, nagyon tetszetős kivitelű. A fonatból varrt sorok elfedik egymást, a kalap erős lesz, hogy egy egész életen át kitartson. Itt találkozhatunk a motívumok által kialakított jelképpel és viselkedési, érzelmi szimbólumokkal.

2. feladat

A demizsonon és a csuhé szatyor oldalán lévő minta a barackmagos, amit a vízszintes szálak páros átemelésével lehet kialakítani.

3. feladat

A szalmaedények férfi és női alakot szimbolizálnak.

4. feladat

Esőcsiga, kalászos búzakörte, kunkorgó szalmafonat.

5. feladat

Az alátét hetes szalmafonatból készült formára igazítva és varrva. A díszítőmotívuma hullámvonal és szarvas.

IRODALOMJEGYZÉK

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Balassa–Ortutay: Magyar néprajz, Budapest, 1982.
- Balázs Amarilla: Szimbólumok használata a népművészetben, é.n.
- Bárány Mara: Csuémunkák. Budapest, 2009.
- Barsi Ernő: Néprajz az általános iskola kezdő szakaszában. Győr, é.n.
- Bellon Tibor – Fügedi Márta – Szilágyi Miklós: Tárgyalkotó népművészet (Planétás, 1998)
- Bellon Tibor – Szabó László: Szolnok megye népművészete. Budapest, 1982.
- Bogdán István: Mestere volt egykor. Budapest, 1984.
- Bogdán István: Régi magyar mesterségek, Budapest, 1973.
- Csalog Zsolt: Magyar nép fonástechnikák típusai. In: Néprajzi Értesítő. Budapest, 1962.
- F. Tóth Mária – Székely Éva: Kosárfonás. Budapest, 2002.
- Hoppál Mihály–Jankovics Marcell – Nagy András – Szemadám György: Jelképtár, Helikon kiadó 2010
- Jankovics Marcell: Jelkép kalendárium. Csokonai kiadó, 1997.
- Kósa László – Szemerényi Ágnes: Apáról fiúra. Budapest, 1973.
- László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Budapest, 1988.
- Lükő Gábor: A magyar lélek formái (reprint kiadás, 1987) Exodua, Bp. 1942
- Molnár V. József: Vázlat a természetes modellezéshez. Gödöllő, 1986.
- Nagy Mari – Vidák István: A kosárkötés magyar hagyományai. Budapest, 2003.
- Nagy Mari – Vidák István: Kaskötés. Budapest, 1978.
- Nyeste Gábor: Kosárfonó szakmai ismeretek I–II. Budapest, 1974.
- Papp Gábor: Csodakút. Pontifex kiadó, 1994.
- Selmecezi Kovács Attila: Elfeledett magyar mesterségek és népélet. Budapest, 2009.

Sz. I. Rudenko: Szibéria jégbefagyott sírhalmi. In Nemezművészet

Tarján Gábor: Fölnevelő hagyomány. Pécs, 1995.

Tüskés Tünde – Sülye Károlyné Boros Klára: Szalmaország. Törökszentmiklós, 2000.

AJÁNLOTT IRODALOM

Balassa–Ortutay: Magyar néprajz, Budapest, 1982.

Bárány Mara: Csuhémmunkák. Budapest, 2009.

Barsi Ernő: Néprajz az általános iskola kezdő szakaszában. Győr, é.n.

Bellon Tibor – Fügedi Márta – Szilágyi Miklós: Tárgyalkotó népművészet (Planétás, 1998)

Bellon Tibor – Szabó László: Szolnok megye népművészete. Budapest, 1982.

Bogdán István: Mestere volt egykor. Budapest, 1984.

Bogdán István: Régi magyar mesterségek, Budapest, 1973.

Csalog Zsolt: Magyar nép fonástechnikák típusai. In: Néprajzi Értesítő. Budapest, 1962.

F. Tóth Mária – Székely Éva: Kosárfonás. Budapest, 2002.

Jankovcs Marcell: Jelkép kalendárium. Csokonai kiadó, 1997.

Kósa László – Szemerényi Ágnes: Apáról fiúra. Budapest, 1973.

László Gyula: A honfoglaló magyar nép élete. Budapest, 1988.

Lükő Gábor: A magyar lélek formái (reprint kiadás, 1987) Exodua, Bp. 1942

Molnár V. József: Vázlat a természetes modellezéshez. Gödöllő, 1986.

Nagy Mari – Vidák István: A kosárfonás magyar hagyományai. Budapest, 2003.

Nagy Mari – Vidák István: Kaskötés. Budapest, 1978.

Nyeste Gábor: Kosárfonó szakmai ismeretek I–II. Budapest, 1974.

Papp Gábor: Csodakút. Pontifex kiadó, 1994.

Selmeczi Kovács Attila: Elfeledett magyar mesterségek és népélet. Budapest, 2009.

Tarján Gábor: Fölnevelő hagyomány. Pécs, 1995.

Tüskés Tünde – Sülye Károlyné Boros Klára: Szalmaország. Törökszentmiklós, 2000.

A(z) 1004–06 modul 018–as szakmai tankönyvi tartalomeleme felhasználható az alábbi szakképesítésekhez:

A szakképesítés OKJ azonosító száma:	A szakképesítés megnevezése
31 215 02 0010 31 01	Csipkekészítő
31 215 02 0010 31 02	Fajátékkészítő
31 215 02 0010 31 03	Faműves
31 215 02 0010 31 04	Fazekas
31 215 02 0010 31 05	Gyékény-, szalma- és csuhéjtárgykészítő
31 215 02 0010 31 06	Kézi és gépi hímző
31 215 02 0010 31 07	Kosárfonó és fonottbútor-készítő
31 215 02 0010 31 08	Szőnyegszövő
31 215 02 0010 31 09	Takács
31 215 02 0100 21 01	Kosárfonó

A szakmai tankönyvi tartalomelem feldolgozásához ajánlott óraszám:

21 óra

MUNKANYAG

A kiadvány az Új Magyarország Fejlesztési Terv
TÁMOP 2.2.1 08/1-2008-0002 „A képzés minőségének és tartalmának
fejlesztése” keretében készült.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.

Kiadja a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet
1085 Budapest, Baross u. 52.

Telefon: (1) 210-1065, Fax: (1) 210-1063

Felelős kiadó:
Nagy László főigazgató